

ביקש יעקב לישוב בשלוה

בראשית רבה פד ג – לא שקטתי ולא שלוותי

"אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג" (איוב ט כג) - אנטונינוס שאל את רבנו, אמר לו: מהו שכתוב "אם שוט ימית פתאום"? אמר לו: גזור שיטול מאה מגלבים – והרי נתונים אצלו! מאה דינרים – זה סוכס לזה וזה סוכס לזה ואין מוציאים ידו כלום - "למסת נקיים ילעג"¹. אמר ר' אחא: בשעה שהצדיקים מבקשים לישוב בשלוה בעולם הזה, השטן בא ומקטרג ואומר: לא דַיִם שהוא מתוקן להם לעולם הבא, אלא שהם מבקשים לישוב בשלוה בעולם הזה!² תדע לך שהוא כן, יעקב אבינו על שביקש לישוב בשלוה בעולם הזה, נזדווג לו שטנו של יוסף: "וישב יעקב"³. "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז"⁴ (איוב ג כו). "לא שלותי" – מעשו, "ולא שקטתי" – מלבן, "ולא נחתי" – מדינה, "ויבא רוגז" – בא עלי רוגזו של יוסף.⁵

מדרש תנחומא פרשת וישב סימן א – ישיבה בצער

כל מקום שהוא צער אומר "וישב" – לשון צער הוא. "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן" – "ויקרב ימי ישראל למות" (בראשית מז). "וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק" – "ויפול מן העם ביום ההוא" (שמות לב). "וישב לאכול לחם" – "והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד" (בראשית לז). "וישב יהודה וישראל לבטח" (מלכים א ה) – "ויקם ה' שטן לשלמה" (מלכים א יא). "וישב ישראל בשטים" – "ויחל העם לזנות" (במדבר כה). וכן אתה פותר את כולם ברעה הזו. ואף כאן: "וישב יעקב" – "ויבא יוסף את דבתם רעה"⁶.

פרקי דרבי אליעזר פרק לז – תשע שנים של נחת עם עשו ויצחק

"ויסעו ויהי חתת אלהים על הערים ... ולא רדפו אחרי בני יעקב" (בראשית לה ה), ולקח יעקב בניו ובני בניו ונשיו והלך לקרית ארבע אצל יצחק אביו ומצא שם את עשו ואת בניו ואת נשיו יושבים באוהל יצחק ותקע לו אוהלו חוצה לה. וראה יצחק את יעקב ואת נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל אשר לו לשניו ושמח בלבו

¹ המשל הוא שיש הבדל בין גזר דין לחובה ובין גזר דין לזכות. גזר דין לחובה או לעונש, מתקיים מיד. אם בית הדין פוסק שאדם חייב מלקות – הוא סופג זאת מיד ובמקום. אך אם פסק הדין הוא לטובה, כגון שיש ליתן לאדם כסף (בפרט כסף של השלטון!), עובר הרבה זמן עד שהכסף מגיע – אם בכלל. הפקיד הזה לוקח קצת, הפקיד הזה צריך לכנס ועדה, המשרד הזה מפטיר: "הכסף עוד לא נכנס לחשבון" וכו'. בקיצור, הדברים הרעים קורים מיד ובחטף – "שוט ימית פתאום" בעוד שהדברים הטובים נסחבים ונסחבים – "למסת נקיים ילעג".

² קטע זה של המדרש כאילו מסכם את כל הנושא במשפט קצר אחד: דיים לצדיקים שמזומן להם העולם הבא ואיך זה יבקשו לישוב בשלוה גם בעולם הזה! ראו כדוגמא מדרש תהלים (בובר) מזמור צב: "צדיק כתמר יפרח. אמר ר' יצחק בר אדא: מה התמרה צילה רחוק ממנה, כך צדיקים שכון רחוק מהן, עד לעולם הבא". ובדברינו **שני אחים – שני עולמות**, בשבת שעברה, פרשת וישלח, הראינו איך המדרשים 'מקצים' את העולם הזה לעשו ואת העולם הבא ליעקב. מי שמורגל בתפיסת חז"ל של העולם הזה מול העולם הבא (שהוא פתרון לבעיית שכר ועונש, ראו קידושין לט ע"ב בסיפור על הנער שקיים מצוות שילוח הקן וכיבוד אב ומת), אולי לא שם לב למהפך הפרשני שעושה כאן המדרש. ספר בראשית וכן המקרא כולו ואף מרבית הנ"ך מדגישים כל הזמן שהכל תוצאות מעשה האדם והכל כאן בעולם הזה. יעקב זועק שרימו אותו והחלפת רחל בלאה, עונים לו מה עשית כשרימת את אביך וכו'. "אם תשמעו ואם לא תשמעו", הכל בסיבה ומידה כנגד מידה, הכל כאן עלי אדמות. אך בדרשה זו יש קביעה פשטנית: איך מצפים בכלל הצדיקים לקבל שכר ולישוב בשלוה בעולם הזה, כאשר טובתם ושלוותם מצפים להם בעולם הבא! ולמרות "סיכום פשוט" זה של המדרש, נמשיך בדרכנו לחפש שלווה ושקט ליעקב ולזרעו בחיים עלי חלד.

³ מיד אחרי "וישב יעקב בארץ מגורי אביו", בא הפסוק: "אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וכו'" המספר את תלאות יוסף ויעקב. כל הישיבה של יעקב בארץ כנען אחרי למעלה מעשרים שנות טלטולים נזכרת בפסוק אחד קצר. ציטוט הפסוק המקוצר בנוסח המדרש: "וישב יעקב", בלי הפסוק הסמוך שעובר מיד ליוסף, מחמיץ את כל הפואנטה. או שהמעתיקים קיצרו (כדרכם) ובמקור אכן הופיעו הפסוקים המלאים, או שהדרשן סומך על כל שקהל שומעיו יודע את פסוקי התורה בע"פ ומסתפק במילים: "וישב יעקב". הקהל כבר ישלים בעצמו: "אלה תולדות יעקב, יוסף וכו'".

⁴ המדרשים מרבים לצטט מהכתובים, כולל ספר איוב, אבל נראה שציטוט הפסוק הפותח לעיל ופסוק זה מספר איוב, הוא מכוון. ראו גמרא בבא בתרא טו ע"ב שיטה שמציעה שאיוב (שזמנו במקרא עלום) היה בימי יעקב היה ואף נשא את דינה לאשה. ראו דברינו **מה לאיוב בפרשת השבוע**, בפרשת וירא.

⁵ ובסוף ימיו, כשהוא עומד מול פרעה מסכם יעקב ואומר: "מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי" (בראשית מז ט). האם זהו סיכום אמיתי וכן של חייך, או שמא רק לפרעה (לגוי) הוא אומר כך? ראו פירוש רשב"ם ורמב"ן על הפסוק שם.

⁶ כאן המדרש ברור (ראו הערה 3 לעיל) ויש חיבור בין הפסוק הראשון והשני בפרשתנו והקביעה שכל "וישב" הוא צער מרחיקה ומפליגה מאד. אפשר להוסיף לדרשן גם את "וישב" של לוט במערה, לאחר הפיכת סדום שמיד אחריה בא מעשה הזנות החמור עם בנותיו (בראשית יט ל-לא), את "וישב" של יעקב אצל לבן (בראשית כט יד), את "וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק" של מעשה העגל (שמות לב), את "וישב העם בקדש" של מות מרים (במדבר כ א) ועוד. אך כנגדם יש את "וישב אברם באלוני ממרא" (בראשית יג), "וישב יצחק עם באר לחי רואי" (בראשית כה), "וישב משה לשפוט את העם" (שמות יח) ורבים אחרים שבהם הישיבה היא לטובה. אבל כבר אמרו: אין מקשים על המדרש והרעיון הוא ברור: כל ניסיון לשבת בנחת, אין לדעת כיצד יסתיים.

מאד ועליו הוא אומר: "וראה בנים לבניך שלום על ישראל" ... אז ישב יעקב בטח ושאנן ושלן בארץ כנען ובארץ מולדתו ובארץ מגורי אביו, שנאמר: "וישב יעקב בארץ מגורי אביו".⁷

בראשית רבה פז ב – אין מנוחה בשום חבורה

"כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים" (תהלים קכה ג) ר' אבא בר כהנא ור' יצחק, ר' אבא אמר: אין לו נְיָחָה בצד חבורה של צדיקים, אלא בצד חבורה של רשעים. למה? "למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם" (שם). ר' יצחק אמר: אין לו הנחה בצד חבורה של רשעים אלא בצד חבורה של צדיקים. למה? למען לא ישלחו וגו', דבר אחר: "כי לא ינוח שבט הרשע וגו' " - זו אשת פוטיפר, "על גורל הצדיקים" - זה יוסף: "ותשא אשת אדוניו וגו'".⁸

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק מז – בין "וישב" ובין "ויחי"

"ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה". כתוב: "טוב מלא כף נחת ממלוא חפנים עמל ורעות רוח" (קהלת ד ו). טוב היה לאבינו יעקב, אלו שבע עשרה שנה במצרים ... שחיה אותם בנחת, והשבטים סביבותיו, ובני בניו פרים ורבים, ועינו רואות ולבו שמח, אין שטן ואין פגע רע, ויוסף בנו מלך על הארץ, ומביא ונותן לתוך פיו, שנאמר: "ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הטף" (בראשית מז יב). "ממלוא חפנים עמל ורעות רוח", ממאה ושלושים שנה שלא היה אלא כולם בעמל ... "וישטום עשו את יעקב" ... "ועתה בני שמע בקולי וקום ברח לך" ... "הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה" ... "ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אותי" ... "ויקרא יעקב שמלותיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים" ... כל אותם השנים היה עמל ורעות רוח, לכך נאמר ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, אלו השבע עשרה חיה בהם חיים טובים.⁹

בראשית רבה פד ח – יעקב משנה בין הבנים

"ועשה לו כתונת פסים" - ריש לקיש בשם ר' אלעזר בן עזריה: צריך אדם שלא לשנות בין בניו, שעל ידי כתונת פסים שעשה אבינו יעקב ליוסף "וישנאו אותו".¹⁰

⁷ הנה מדרש אופטימי יותר שמבקש למצוא "וישב יעקב" של נחת ולו לזמן מה. כבר הזכרנו תיאור אידילי זה של חזרת יעקב ליצחק אביו (אבל לא לרבקה שנפטרה טרם שהגיע) בדברינו [מות יצחק ורבקה](#) בפרשת וישלח, ושם עשינו חשבון שיוסף היה בן שמונה כשהגיע יעקב לחברון אל יצחק אביו. ומכיוון שיוסף נמכר כשהיה בן 17, הרי לנו 9 שנים של שלווה ושקט בבית יעקב (עם יצחק ועשו!), כאשר מעשה דינה, הריב עם לבן, והחשש מעשו מאחוריו. (ומה שגם מסביר את הפרידה השנייה של יעקב ועשו שנזכרת בבראשית לו ו-ז: "ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו ... וילך אל ארץ מפתח יעקב אחיו: כי היה רכושם רב משבת יחודו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפתח יעקב"). ראו תיאור פחות דרמטי של השקט שזכה לו יעקב בחזרתו לארץ, לפחות לזמן מה, במדרש בראשית רבה פד ה: "וישב יעקב, כך אמרו חכמים: לא נהנה יעקב אביו ממושב, עד שגר במגורי אבותיו. ואיזו זו? זו ארץ כנען ששם גר יצחק אביו". ולפי חשבון נוסף שעושים המדרשים והפרשנים ומחשבי קורות העתים, יצחק נפטר עשרים ואחת שנים אחרי שיעקב חזר אליו (או עשרים ושתיים, ראו סדר עולם רבה פרק ב). ואם כך, אחרי 9 שנות השלווה והשקט, באו ליעקב, עוד בחיי יצחק אביו, שתיים עשרה או שלוש עשרה שנים של צער גדול על היעלמותו של יוסף. ראו המדרשים על "ויבך אותו אביו" שיצחק הוא שבכה עם יעקב על יוסף. אבל תשע שנים של שקט ושלווה היו ובין הפסוק הראשון והשני של הפרשה עברה תקופה ואין לקרוא אותם בנשימה אחת, כפי שראינו במדרש תנחומא לעיל. ראו הערות 3 ו-6 לעיל.

⁸ השקט שזכה לו יעקב, גם עפ"י המדרש הקודם, לא האריך ימים (הגם שתשע שנים הם גם משהו) ומעשה אבות סימן לבנים. חוסר השקט והשלווה של יעקב חוזר אצל יוסף בנו, כאן במעשה אשת פוטיפר. ואולי שניהם גורמים חוסר שקט ושלווה זה לזה - יעקב ליוסף ויוסף ליעקב. ראו בראשית רבה בראש הפרשה על ההקבלה בין האב לבן: "אלה תולדות יעקב יוסף ... שכל מה שאירע לזה אירע לזה. מה זה נולד מהול אף זה נולד מהול. מה זה אמו עקרה אף זה אמו עקרה ... מה זה אחיו שונא אותו אף זה אחיו שונאים אותו, מה זה אחיו בקש להורגו אף זה בקש אחיו להורגו וכו'". אך עצם המדרש לעיל צריך הבהרה. ראו פירוש אלבק כאן שמביא מספר הצעות להסבר המדרש. נראה שר' אבא בר כהנא סבור שאין להעמיד את הצדיקים במבחן, אבל ר' יצחק אומר: אדרבא, זהו הניסיון לצדיקים שרק הם יכולים לעמוד בו. ורשע הוא כאן אולי במובן של חוסר שקט וייסורים. כך או כך, אנו נמשיך בחוסר השקט והשלווה של יעקב אביו ויעקב-ישראל לדורות.

⁹ אימתי זכה עוד יעקב להשקט ושאנן? בשבע עשרה השנים בהם שהה במצרים, בסוף ימיו, בחסות יוסף בנו השליט, ובפיוס, לפחות על פניו, בין האחים. בין התיאור האידילי של סוף ימי חיי יצחק בפרקי דרבי אליעזר לעיל ובין התיאור האידילי של סוף חיי יעקב במצרים בערוב ימיו, היו ליעקב צרות רבות (בקטעים שקצרנו). אבל התקיים בסוף "ויחי" שסוגר את "וישב". ראו גם אגדת בראשית (בובר) פרק סא המתאר את סוף חייו של יצחק לאחר כל צרותיו: "ובסוף נח, שנאמר: ויקרא שמה רחובות כי עתה רחיבי ה' לנו". וממשיך בתיאור דומה של יעקב: "וכן יעקב כמה נצטער, רדפו עשו, ונשתעבד בנשיו. רדפו לבן, ונענש בבתו, נמכר בנו, ובסוף ישב ויחי יעקב". ואגב, ראו גם איך רבי יהודה הנשיא מתאר את ימיו היפים בציפורי בהשוואה עם יעקב: "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה - ויחי יהודה בציפורי שבע עשרה שנה" (בראשית רבה צה, דברינו בפרשת ויחי).

¹⁰ ובתנחומא כאן סימן ד הנוסח חריף יותר: "בשביל כתונת פסים גרם לכל השבטים לירד למצרים". ובילקוט שמעוני כאן רמז קמא: "אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים. שבשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים". "רוגזו של יוסף", לפי מדרש זה (וכן גם "ותצא דינה" וגם עשו), אינו גזירת גורל, אלא תוצאה ממעשיו של יעקב. אין פה פטליזם, איזו גזירת גורל (אולי משהו בגניס) שמונע מיעקב את השלווה שהוא מבקש. גם ברית בין הבתרים שמוזכרת תדיר כגורם הירידה למצרים, איננה כאן. מאידך, לבוא ולומר שהכל בגלל כתונת פסים, גם זה לא הסבר מלא. יש ליעקב איזה חוסר שלווה בסיסי ובלתי מוסבר. ראו דברינו [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים](#) בפרשת וארא.

שמות רבה כו א – מיעקב/ישראל סבא לבני יעקב/ישראל

"ויבא עמלק וילחם עם ישראל" (שמות יז ח) – זהו שכתוב: "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז" (איוב ג כו). "לא שלותי" – מבבל, "ולא שקטתי" – ממדי, "ולא נחתי" – מיון, "ויבא רוגז" – מאדום.¹¹

מדרש תנחומא (בובר) פרשת בחוקותי סימן ב – למה אין שלווה לבני יעקב

"אם בחקותי תלכו" – זהו שכתוב: "ימאסם אלוה כי לא שמעו לוי" (הושע ט יז). אמר הקב"ה: אני אמרתי שתהיו נתונים בשלוה, שנאמר: "ונטעתים על אדמתם" (עמוס ט טו), אימתי? "אם בחקותי תלכו ... ואכלתם לחמכם לשובע" (ויקרא כו ה). אני כך יעצתי, אבל אתם לא עשיתם כן, אלא: "ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם" (מלכים ב יז ט).¹²

בראשית רבה סג יג – יום אחד של שלווה

"ויאמר יעקב מכרה כיום", אמר לו: מכור לי יום אחד משלך. אמר רבי אחא: כל מי שהוא יודע לחשב ימי הגלות, ימצא שיום אחד ישב יעקב בשלוה בצלו של עשו.¹³

בראשית רבה י ט – השלוה והשקט גם הם בריאה

"ויכל אלהים ביום השביעי ... וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו" – ומה נברא בו לאחר ששבת, שאנן, ונחת, שלווה, והשקט.¹⁴

בראשית רבה כב ב – שלוותו של אדם הראשון

"והאדם ידע" – ידע מאיזו שלווה נשָׁלָה.¹⁵

משנה מסכת אבות פרק ד משנה טו – בינוניים, תלויים ועומדים

רבי ינאי אומר: אין בידניו לא משלוות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים.¹⁶

¹¹ ולא ראה הדרשן את ישמעאל, את המלכות החמישית, את האיסלם! שים לב להקבלה המדויקת של מדרש זה (שמות רבה) עם המדרש בו פתחנו (בראשית רבה). "מעשה אבות סימן לבנים" (המוטו של ספר בראשית) – המעבר מיעקב אבי האומה לבני יעקב שבכל דור ודור. שוב גם להם אין שלווה – כמו לאביהם. האם זו גזירת גורל? ראו אבות דרבי נתן נוסח א פרק כ: "אמר הקב"ה: מי גרם לי להטיב לאומות העולם, אלא ישראל. שכל זמן שאומות העולם שרויים בשלוה ישראל סגופים דחופים ומטולטלים". כאילו יש כפות מאזניים של הגורל, כשאומות העולם למעלה, ישראל למטה, האמנם?

¹² "מעשה אבות סימן לבנים" בכיוון הפוך יאמר מדרש זה. כמו שאצל יעקב ההיסטורי אין שום גזירת גורל אלא תוצאה של מעשים שהאדם עושה: "שינה בין הבנים", "ותצא דינה", "אנכי עשו בכורך" – כך גם אצל יעקב לדורותיו. "אם בחוקותי תלכו" – "ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד". ואם מחפאים דברים – התוצאה היא בלתי נמנעת. חוסר השקט והשלווה הוא באדם עצמו ופועל יוצא של מעשיו.

¹³ כיון שגלשנו ליעקב לדורות, הבאנו "מדרש פליאה" זה. מהו אותו יום שבו זכה יעקב לישוב בשלוה. מתי ארע? פירוש א.א. הלו מציע שמדובר בתקופת הברית בין מלכות החשמונאים ורומי (עד כיבוש הארץ בידי פומפיוס) והוא מפנה אותנו לגמרא במסכת עבודה זרה ח ע"ב: "עשרין ושית שנין קמו להו בהימנותייהו בהדי ישראל, מכאן ואילך אישתעבדו בהו". תשע שנות שלטונה של שלומציון המלכה (76-67 לפנה"ס) נחשבים לשנות שקט ושלווה ופריחה מיוחדים. ראו דברינו [בימי שלומציון ושמעון בן שטח](#) בפרשת בחוקותי. עמוס חכם ז"ל הציע לקשור מדרש זה לצפייה שבמלאות 1000 שנה למלכות רומי (עשו) תבוא הגאולה. זאת, עפ"י המקבילה במדרש תנחומא (בובר) תולדות סימן ד: "אמר ר' אחא מי שהוא יודע לחשב כראוי, לא נטלו ישראל בעולם הזה אלא אלף שנים, שיומו של הקב"ה אלף שנים הן, שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול (תהלים צ ד)". ואולי המילה "ישב" היא בלשון עתיד ולא "ישב" בלשון עבר, יום אחד עוד ישב יעקב בשלוה. דוד עמית ז"ל הציע שהכוונה ליוליאנוס הכופר שבתקופתו (361-363) הטיב השלטון היהודים והדבר עשוי להתאים לתקופתו של ר' אחא הדרשן. כך או כך, נראה שכוונתו העקרונית של המדרש ברורה, אך עדיין הוא צריך ביאור והמאיר עינינו בו יבורך ויתברך.

¹⁴ נניח לרגע ליעקב אבי האומה ולתולדותיו ונלך לשורש כל המעשים – בריאת העולם. הנה, בעצם הבריאה יש שקט ויש שלווה. זו "תוספת הבריאה" לאחר שהקב"ה כילה מלאכתו ושבת. ראו דברינו בפרשת בראשית [שישה או שבעה ימי בריאה](#). אבל עצם הצורך לברוא אותה מעלה את המחשבה שאולי גם בבריאה עצמה אין שקט ושלווה. ראו שבעת ההבלים שבתחילת קהלת הכוללים גם את יום השבת, כפי שהבאנו בדברינו [הבל השבת](#). ראו גם מים אחרונים להלן בסוף הדף, הפניה לסיפור מנוחה של עגנון.

¹⁵ גם כאן יש חטא – חטא עץ הדעת שגרם לביטול השלוה ולגירוש מגן העדן. שים לב למשחק המילים שלווה – נשלה. האם זה מה שהאדם גילה? ידע, לאחר חטא עץ הדעת ולאחר הגירוש מגן העדן, ששלווה היא אשליה? ועדיין אין מקרא יוצא מידי פשוטו, "ידע" בפסוק שם הוא יחסי איש אישה והקמת בית ומשפחה: "והאדם ידע את חוה אשתו". זו השלוה החלקית שלווה-מעט כפיצוי לגן עדן, שאם ירצה ויזכה אין זו אשליה: "זכו, שכינה ביניהם".

¹⁶ ובאבות דרבי נתן נוסח ב פרק לג, הנוסח קצת עשיר יותר: "רבי ינאי אומר: לשלות רשעים לא נכנסנו, בייסוריהן של צדיקים לא נגענו. אין בידניו משלות רשעים ולא מייסורי הצדיקים". רבו הפירושים השונים למשנה זו – ראו פירוש קהתי על אתר. חלקם הולך בדרך של "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו", היינו, בעיית שכר ועונש (ספר העיקרים, רבנו יונה ועוד), אבל נראה שהרוב הולך בדרך שמשתמעת מפשטה של המשנה ומהלשון המורחבת של אבות דרבי נתן, היינו, שאין אנו צדיקים וגם איננו רשעים, אלא כמאמר הגמרא בראש השנה טז ע"ב: "בינוניים תלויים ועומדים". לא רק בראש השנה – כל חיינו. וכמו שמפרש ברטנורא במשנה באבות: "מכלל רשעים יצאנו ולכלל צדיקים לא הגענו". אפשרות דומה היא שאין אנו צריכים להתגאות ולהחזיק עצמנו צדיקים וגם לא

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ב – הייסורים מרצים ומכפרים

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ספרי דברים ואתחן ו, ה): רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל זמן שהאדם שרוי בשלוה אין מתכפר לו מעונותיו כלום; ועל ידי הייסורים הוא מתרצה למקום, שנאמר: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה" (משלי ג יב).¹⁷

תנחומא פרשת שמות א, שמות רבה א א – חושך שבטו שונא בנו

"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה" – זהו שאומר הכתוב: "חושך שבטו שונא בו ואוהבו שחרו מוסר" (משלי יג כד) - בנוהג שבעולם, אדם שאומר לחבירו: פלוני הכה את בנך, יורד עמו עד לחייו ומה תלמוד לומר: חושך שבטו שונא בנו? ללמדך שכל המונע בנו מן המרדות, סוף יוצא לתרבות רעה ושונאהו. שכן מצינו בישמעאל שהיה לו געגועין על אברהם אביו ולא רידהו ויצא לתרבות רעה ושנאו אברהם והוציאו מביתו ריקם ... כיוצא בו, "ויאהב יצחק את עשו" (בראשית כה כח) - לפיכך יצא לתרבות רעה על שלא רידהו ... "ואוהבו שחרו מוסר" - זה הקב"ה, על שאוהב את ישראל, דכתיב: "אהבתי אתכם אמר ה' (מלאכי א ב), שהוא מרבה אותן ביסורין. אתה מוצא שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, וכולם לא נתנם להם אלא על ידי יסורים: התורה, וארץ ישראל, וחיי עולם הבא.¹⁸

קהלת רבה פרשה ב א – שלוה מלאה רק בעולם הבא

"אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה" (קהלת ב א) - רבי יונה בשם רבי סימון בר זביד: כל שלוה שאדם רואה בעולם הזה, הבל היא לפני שלותו של עולם הבא.¹⁹

מדרש משלי (בובר) פרשה יז – שלוה בארץ ישראל

"טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב" (משלי יז א) - אמר ר' יוחנן: זו ארץ ישראל, שאפילו אוכל אדם פת ומלח ודר בתוכה, מובטח לו שהוא בן העולם הבא.²⁰

שבת שלום**מחלקי המים**

מים אחרונים 1: ראו הסיפור של עגנון, מנוחה, בכרך אלו ואלו: "זקן אחד היה בשכונתו של משה, איש תם וישר וירא אלקים ... כשעמד משה לעלות שנייה למרום לקבל לוחות אחרונות, הלך אותו זקן אצלו ואמר לו: אדוני משה ... מקצת

להשפיל עצמנו ולהחשיב עצמנו רשעים: "אל תהי צדיק הרבה" וגם: "אל תרשע הרבה" – אל תבטח בצדיקותך ואל תשים עצמך רשע. סוף דבר, לענייננו - לצדיקים אין שלוה. ראו דברינו [אל תהי צדיק הרבה](#) בקהלת.

¹⁷ רבינו יונה הגירונדי (ספרד המאה ה-13) מסכם את ההשקפה הברורה שאין ולא תהיה שלוה לצדיק. בכל שלוה יש חשש של חטא ובכל חוסר שלוה יש זכון וכפרה. הייסורים מכפרים. את לשון המדרש שהוא מצטט לא מצאנו, אך כללית, המדרש שהוא מביא מספרי וכן מדרשים רבים אחרים אכן "משבחים" את הייסורים שהם לעתים קרובות מנת חלקם של צדיקים ואנשים ישרים. אך אולי יש בכך יותר הצדקה בדיעבד והתמודדות עם בעיית שכר ועונש כפי שהבאנו לעיל ולא אידיאל שיש לשאוף אליו והשקפת עולם לכתחילה. ראו המקור שהוא עצמו מביא שם שהדברים נאמרים בהקשר עם ביקור חולים שערכו חכמים אצל ר' אליעזר ובקשו לעודדו. ראו גם בגמרא ברכות ה ע"ב על רבי יוחנן שביקר את חייא בר אבא שחלה והתייסר ושאל אותו: "חביבים עליך יסורים?" וענה לו: "לא הם ולא שכרם", ונתן ידו והקימו מחוליו. וכן אח"כ כשרבי יוחנן חלה ובה רבי חנינא לבקרו, אירע אותו הדבר באופן הפוך.

¹⁸ מה שנכון לפרט נכון גם לכלל: חוסר השלוה קשור במוטיב החינוכי של "חושך שבטו שונא בנו", נושא שכבר הארכנו לדון בו בדברינו [חושך שבטו שונא בנו](#) בפרשת שמות. המדרש מציין שם אמנם גם את דוד שלא רדה באבשלום ובאדוניהו, אבל עיקר הדרשה היא על האבות: אברהם שלא רדה בישמעאל וכנגדו רדה ביצחק (בהמשך הדרשה שם, המדרש מוצא לזה פסוק כזה שאינו כפשוטו), יצחק שלא רדה לעשו (כנ"ל) אבל רדה ליעקב (כנ"ל). לחוסר השלוה, גם אם הוא הסבר של בדיעבד, יש צידוק חינוכי. ואצל יעקב מוטיב זה קשור כמובן בהסבר של גלות מצרים וקשיי השעבוד. ראו דברינו [אל תירא מרדה מצרימה](#) בפרשת ויגש.

¹⁹ הפסוק המלא הוא: "אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה ויראה בטוב ויהנה גם הוא הבל". קהלת הפסימי בוודאי יצטרף לדעות הנ"ל שאין שלוה בעולם הזה ולכן הוא בורח אל השמחה וכצפוי גם שם הוא לא מוצא שלוה או לפחות לא רואה בה ערך (תלוי איך נפרש שם "הבל"). ודווקא חז"ל באים ואומרים בשמו שאולי יש שלוה מסוימת בעולם הזה ואין היא הבל גמור, אלא שלוה זו פחותת ערך ונמוכה בהשוואה לשלוות העולם הבא. בהשוואה עם העולם הבא, השלוה כאן ועכשיו בזה העולם איננה נחשבת. אך ראו בהמשך המדרש שהעולם הבא שם זה ימות המשיח ולא החיים שלאחר המות. אז אולי קהלת וחז"ל פרשנו לא כל כך פסימיים אחרי הכל.

²⁰ מדרשים רבים יש על פסוק זה ממשלי "טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב". וכן הוא בפרק טו פסוק יז שם: "טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בר". ובחז"ל: "איזהו עשיר השמח בחלקו" (אבות ד א). משמע שגם בעולם הזה אפשר להגיע לשלוה, אם מסתפקים במועט ולא צריכים לחכות לעולם הבא. בפרט, כמובן, כאשר מדובר בארץ ישראל! ועולם הבא, בוא יבוא.

מנוחה אני מבקש. בבקשה ממך משה, אל תשכחני שם למעלה ...". ועל מנת לא לקלקל את יפי הסיפור, לא נמשיך לצטט אותו כאן ונשאיר לשואבי המים להתענג עליו במקור.

מים אחרונים 2: מפי עמוס חכם ז"ל: בחנוכה אנו אומרים מזמור שיר חנוכת הבית לדוד ובו הפסוק: "ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם", שמסמל את תקוותם של החשמונאים שגאולה זו תמשך לדורי דורות (ראו מקבים ב פרקים א-ב באגרת ששלחו החשמונאים ליהודי מצרים). ומה קרה למלכות חשמונאים? קפץ עליה רוגזן של מלחמות אחים מכוערות שהביאו לקיצה. ראו דברינו [בית חשמונאי](#) בחנוכה. (ראו גם הקשר לחנוכה ומלכות החשמונאים בהערה 13 לעיל).